

III. L E V É L.

*Költ Komáromban, Boldog Aszszony Ha-
vának 9. Napján.*

A bújdosó madarcküak folytatások:

Ha ezen két egymással ellenkező tapasz-
talásfokat egybe vetjük, azt lehet belőlök ki-
hozni, hogy némelly fetskéek télre tőlünk
a' meleg tartományokra el-mennek, mások
pedig nálunk maradnak, 's meg-fagynak,
míg nem tavaszszal közölök fokban újra fel-
elevenednek. Mi legyen pedig az oka,
hogy némelly fetskéek a' többekkel együtt
nem mennek-el; azt bizonyosan nem lehet
meg-határozni. Sok fetskéeken meg-efik az,
hogy valaki az ő fészkeket el-rontja, tojása-
ikat el-szedi; az ilyenek azt az időt, melly-
ben nékik költeni kellett volna, kénytelenek
új fészek' tsínálására fordítani. A' melly fija-
kat ők későn költenek; azok még nem elég
erősek, hogy olly hosszú útra a' többekkel
el-indúljanak. Talán a' gyengéknek anyjaik
nagyobb fzeretettel viseltetvén a' magok fi-
jaikhoz; mint az el-menő idegen fetskéekhez,
készebbek azoktól el-maradni, mint még
erőtelen fijaikat segítség nélkül hagyni. Azért

M. Gyűj. III. IV.

G

a' ma-

a' magok familiajokkal a' hideget mind ad-
dig szenvedik, míg szenvedhetik. Mikor
pedig a' kemény idő bé-áll, fáknak üregeik-
be, lyukakba, vizek' fenekjekre, 's a' hol
még valami meleget és enni valót találnak,
magokat el-rejtik, ott meg-fagynak, 's a'
tavaszi meleg által fel-elevenítetnek.

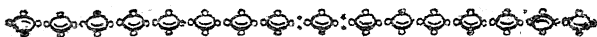
Nem kevés örömmel értettük a' napok-
ban egy nagy érdemű Hazafinak Levelé-
ből, hogy a' Pozsoni Semináriumban a'
Nevendék Papok a' közönséges Letzkéken
Magyarúl kérdeztetnek, 's a' leg-tisztább
Magyarfággal felelnek a' fel-tett kérdésekre.
— Nevezetesek ezek közt a' született nyelve-
ket elébb mozdító nemes Ifjak közt követke-
zendők: T. T. Blazovits János, Csáky Má-
tyús, Guzrányi Bálint, Ján Jó'sef, Kará-
tsonyi Jó'sef, Kováts Antal, Németh Sán-
dor, Péterka Jó'sef, Sárfitzky Mihály, Smo-
dits János, Tágen Mihály, Valovits Fe-
rentz, Vizlendvay Jó'sef.

Ugyan onnan írják, hogy fok Ifjak a'
kik születésekre nézve Tótok, a' Magyar
nyelvnek leg-szorgalmatosabb tanulójik 's pal-
lérozójik. Sőt hiteles beszédek 's levelek
után, némelly T. Vármegyének különös
dítséretekre említhetjük, hogy noha nagy
részeit Tótok, még is azt sürgetik, hogy
mind

mind a' Polgári mind a' Törvényes dolgok Magyarúl follyanak a' Hazában. — Ezek a' nemes Hazafijak gondolóra veszik azt, hogy ha egy két Vármegyében a' Tóth nyelv talán tsonkulást szenvedne is, azért el nem töröltetik az, mert virágozni-fog *Siléfiában; Tseh Országban,* 's a' *Muszka* Birodalomban; de ha a' Magyar nyelv Magyar és Erdély Országban el-töröltetik; úgy az egész világról el-töröltetik, 's nem lesz többé a' Nemzetek között semmi helye ennek a' vitéz népnek, mellynek mind a' nap-keleti, mind a' nap-nyúgoti Tsászárok hajdan adót fizettek. —

Valóban kívánni lehetne, hogy a' mit a' Pozsoni Semináriumban a' nagy érdemű Profeszszor Urak már szokásba vettek; ugyan az gyakoroltatnék az apróbb oskolákban is. Úgy két, három esztendeig a' szegény paraszt gyermekek többre mennének a' nékik szükséges Tudományokban, mint most hat esztendeig. — Hogy a' Protestánfok a' normától félnek; egyik fő oka az, mert látják, hogy az a' Haza nyelvét és a' Nemzetet el fogja törölni. Taníttatnának tsak mindenek Magyarúl a' norma szerint, 's maradnának-meg az oskolák a' régi vígyázók alatt, mindjárt könnyebben hajlanának hozzá. —

A Vizáknak 's Tokoknak útazásai.

Hogy a' Vizák, Tokok, 's azoknak több nemeik bújdosó halak légyenek, már ma abban a' Természet'-vizsgálók között senki sem kételkedik. Ezeknek hazájok a' Fekete tenger, a' hol mint tsendesebb és bátorfágosabb helyen szoktak ívni, vagy a' magok nemeket szaporítani. Februáriusnak vége-felé fok ezerenként kezdenek ki-indúlni a' tengerből, 's mennek a' Fekete tengerbe szakadó folyó-vizekbe, nevezetesen pedig a' *Dunába*; abból a' *Pruthba*, *Moravába*, *Szávába*, *Drávába*, *Tiszába*, 's egyéb nagy folyó-vizekbe. Némelly Vizák felmennek szintén Pozsonig; de már Pozsonon feljül ritkán találtnak. Ha a' Dunának fok tsavargásait fel-számláljuk; az ilyen Vizák közel öt száz Német mért-földnyire útnak-el hazájokból. Mikor fel-felé jönnek, mindenkor a' feneke-felé, a' mélyén jönnek a' víznek, minthogy ott nints annak olly nagy sebessége, és így a' fel-felé való úzás kevesebb erővel jár. Mikor pedig hazájokba visszaférnek; akkor többnyire a' víznek felületén mennek, mivel ott a' habok sebesebbek, és gyorsabban evezhetnek. Nagy kérdés a' Természet'-vizsgáló Böltsek előtt; mi okozza ezeknek minden esztendőben való ki-bújdosásokat. Eddig meg-elégedtek

so-

fokan azzal a' felelettel, hogy élelmeknek keresésére oszlnak-el; de úgy látszik, hogy azt a' Fekete-tengerben bővebben fel-találhatnák. Igazabb oka ki-bújdofásoknak a' lehet, hogy ezek a' gyenge bőrű halak a' férgek miatt nem maradhatnak nyáron a' Fekete-tengerben. Azért is, mihelyt a' tavaszi meleg meg-fokasítja a' férgeket a' tengerben, feregenként oda hagyják azt. Bár vigyázzon rá akárki figyelmetesen, mikor valamely Vizát vagy Tokot' ki-fognak, meglátja melly fok apró férgetskek légyenek a' fejének bőrén. Ha pedig valaki nagyító üvegen vizsgálja fejeket, felette igen soknak találja ezeknek a' férgeknek számokat. Bár próbálja akárki az ilyen ki-fogott Vizáknak fejeket vakarni; meg-tapasztalja, hogy szint' olly örömet állják' azt, mint a' balhás ebek a' vakarást. Ezek az apro férgek meg-lep-vén a' Vizáknak fejeket, mindjárt a' tavasz-nak kezdetével a' Fekete-tengerben; nem maradhatnak ott a' nagy vízketegségnek mi-atta, 's azért úsznak szüntelen a' folyó.víz-nek ellenébe, mert ez a' híves és sebes víz néminémű vakarsálás helyett szolgál ő nékiek. Ha tsak el nem fogattatnak; mind addig fel-felé sietnek, valamíg ezektől a' férgektől meg nem szabadúlnak. Azok pe-dig nem vesznek-el előbb, hanem az ősz' kezdetével, a' mikor ők is, nem lévén már

a' vakartsálásra szükfégek, 's érezvén talán a' víznek hívesfedését, és az íváásra való szükfégeket, hazájokba vízfza-térnek. Ez a' vízfketegség, nem pedig az ostobafág okozza azt is, hogy ezek a' hat, hét, 's nyóltz mázfát nyomo Vizák olly könnyen engedik magokat meg-fogattatni. Mihelyt észre veszik a' Halászok, (a' Komáromiak jól értenek ehez) hogy Viza van hálójokban; tsendesen vízfzik azt a' part-felé, 's mikor addig vízfzik, hogy már a' Duna gázolható, akkor egy közülök bé-megy a' Dunába, honalljig, vagy nyakig való vízbe, meg-fogja a' Vizának fejét, 's a' nála lévő kötelet rá hurkolja, 's a' többeknek segítségék által a' part-ra ki-húzza. — Komáromig és Györig minden esztendőben sok Vizák el-jönek, 's feltévén hogy ezek a' Fekete-tengerből Mártiusnak első napján indúltak-ki; így hét hónapok alatt útavván, minden nap több útat tettek két német mért-földnél.

Egy jó Hazafi se szereti azt, ha Nemzetét motksolják előtte.

Nem régiben egy kis tárfaságban egy Magyar, de született nyelvén beszélleni szégyenlő Dáma azt mondotta, hogy ő tsak azt szégyenli, hogy Magyar. Ezt meghallván egy Magyar vérű Ur, a' kinn még soha

ha pundra nem vólt, úgy meg bofszonkodott reá, hogy azon szem-pillantásban kitörte a' hideg. Nem is minden Nemzet hallgatná az ilyen szót hideg vérrel. — 1781. ben, mikor Genevában fok Frantzia és Helvétus Tisztek múltak, esett egykor hogy négy Tisztek együtt kártyáztván, azt a' köz-példa-beszédet találta egy Frantzia Tiszt mondani: *J'ai fais un coup de Suisse: Úgy ütöttem mint egy Sveitzer, az az, roszszúl jádztam.* Ezt meg hallván egy Sveitzer Kapitány, hozzá megy, 's azt mondja néki: Uram, az nem Sveitzer ütés vólt, hanem ez a' Sveitzer ütés. Ezt mondván, úgy tsapja artzúl a' Frantzia Tisztet, hogy tsak nem szikrázott a' szeme. — Mikor a' Pesti Commissió tartatott 1715-ben, az akkor Bétsben lévő Hollandus Követ a' Ministerhez B. Tz . . . hoz ment egykor, 's kérte, hogy kegyelmesebben bánjanak a' Protestánsokkal, minthogy azt kívánja mind az emberiség, mind a' Keresztység, mind pedig az Országnek Törvényei. B. Tz . . . azt mondja a' Követnek: Tsak azért fog Excellentziád ezek mellett a' Pártosok mellett, mert magok is olyanok vóltak, 's a' Spanyol Király ellen pártott ütöttek. A' Követ erre azt kérdi; ha maga nevében adja é néki azt a' feleletet a' Miniszter, vagy yedig a' Tsászar Ne-

vében? B. Tz . . . látván, hogy a' dolog nem tréfa, nem merte a' Tsászárt belé keverni; hanem azt felelte, hogy tsak maga nevében mondja. Azért kérdem Kegyelmes Uram, mond a' Követ, ha maga Nevében adja é a' feleletet, vagy a' Tsászár Nevében, hogy ha ennek Nevében adta volna, majd én is a' Köz-Társaságnak Nevében feleltetnék reá; de minthogy a' maga nevében adja, én is tsak magamtól felelek. Ezzel fel-ál, a' Minisztert artzúl tsapja, az ajtó előtt álló kotsijába fel-ül, 's megy VI-dik Károlyhoz panaszra, a' ki is a' dolgot úgy igazította-el, hogy B. Tz . . . a' Követet meg-kellett követni.

A' Találós Mese vólt *Hamu*; a' Rejtett Szó *Komárom*, mellyből ki-telik *Roma, koma, korom*.

Szombathely 26. Decemb.

Örömmel jelentem az Uraknak, hogy már az első nyomtatvány is annyira fel-ébreztette az itt való Szépeknek elméjeket, hogy már egymással vetekedve tsinálják a' Méséket Logogryfokat. Mivel ez vólt leg-első, ezt közlöm az Urakkal leg-előre, de egyzersmind jelentem, hogy már több is nagyon kezemnél, de azokat máskorra hagyván ímé egy

Találós Mese.

Van, mi mindég mozog, de még sem távozik,
Urával mindenre ő egygyütt változik.

Min-

Minden embereknek ez meg-hitt barátja,

Vak, fiket, és szóra a' száját nem tatja.

Érez mindent, igaz az ő jelentése,

Bár hamis értelmű tolmácsa' zengése.

Látszik ugyan hogy rab, de nagy szabadsága,

Ez okból vesz' lebet, 's nő szomorúsága.

Szűzek Legényekkel el is tserélhetik;

Noha helyeikből ők ki nem vehetik

Mi légyen? ha másképp' el-nem találhatod

Igaz Szeretőknek szájokból hallhatod.

Szombathelyen Feszthelyi Eleonóra.

Talán ilyen példák több Kis-Afzizonyokat is fel-ébresztének az Olvasásra, 's találmányos gondolatokra. A' meg nevezett Nemes eredetű Szűz nem csak találta, hanem Versekbe is foglalta az elébbi gondolatokat.

K. I. P.

Rejtett Szó.

Én egy három tagú olly együgyű pára,

Ki még nem is tudnék vágni a' pompára,

Hogy legyek, én magam se hiszem magamnak,

De ugyan csak lennem kell furtsa állatnak,

Mert ámbár nem tettem én semmi érdemet,

Egy tsillagra adták vezeték nevemet.

Annyi erőm lints tán mint egy mák szem,

's köröm,

Még is a' leg izmosb vár falat is töröm.

Magyar betűimet váltsd fel a' Deákkal,

ki-jöttek. — Ugyan onnan írják, hogy az Érfek, Hertzeg Battyáni, a' maga Könyv-Tárjában találtató némelly ritka Magyar kéz-Írásokat maga költségén fog ki-botsátani.

A' M. Gyűjteménynek 320. lapján va-
gyon emlékezet, mint kelljen a' szem-fájás-
ban a' feregéllyel élni, azon jegyzéshez
tartoznak e' következők is, mellyeket ma-
ga az említett Sprenger Úr, *Oeconomische
Beyträge* nevű munkájában fel tett.

Az én jó barátom Hoffmann, Pfortzheim
mellett Dírni Prédikátor a' *Seregély ferdő-
ről*, mint a' meg-romlott szemnek próbálta-
ton és leg bizonyosabb orvofságától ezt
írja nekem. Ez előtt mint egy 40. vagy 50.
esztendőkkel egy Városenként járó orvos
javasolta egy Pfortzheimi hájogos szemű
afszzynynak a' *Seregély feredőt*, még pe-
dig igen szerentsés ki-menetellel. De mint
hogy mások ezen orvofsággal nem éltek,
azért ez ismét feledékenységre ment. Ez
előtt pedig kilentz hónapokkal Pfortz-
heimben egy férjfi mind a' két szeme vilá-
gát; egy afszzyn pedig egyiket el-vez-
tette, 's félt hogy a' másikat is el-ne ve-
zfesse. Sem a' külfő sem a' belfő orvofság
nem háfznált semmit. Annak az Afszzy-
nak leányának, a' kit az előtt 40. eszten-
dő-

dövel a' Városonként járó orvos meg-gyógyított, észébe jutott, miképpen gyógyúlt volt meg, az ő anyja' szeme, 's ugyan azon orvofságot javasolta az egészen meg-vakult embernek is. Az mindjárt hozzá fogott a' *Cúrdhoz*, mellyet hírül adott *Gifser*nek Pfortzheimi Tanáts és Orvos Úrnak, a' ki azonnal minden külfő és belfő Orvofságokat félre tett, hogy ennek az eszköznek erejét-meg-tapasztalhafsa. Nagy tsudálkozással vette észre 8. vagy 14. napok után, hogy az embernek szemei szépen kezdettek gyógyalni, végre egészen meg is világosodtak. Ezt látván *Gifser* Úr, az afzszonynak is ezt az eszközt javasolta. Az egyik szemével az afzszony már semmit nem látott, a' mássikkal is tsak óculáron látott valami keveset. A' *seregély ferdő* annyira használt az afzszonynak, hogy azzal a' szemével, mellyel semmit nem látott volt, már most a' második contignatióból az útszán járo embereket meg esmeri, a' másik szeme pedig, mellyel óculáron is nehezen látott, tökéletesen meggyógyult. Ezt a' két példát meg hallván a' Bádaki Márk Gróf Fejedelem Afzszony, hogy a' dolog igazsága felől több példák által bizonyosabbá lehessen, meg parantsolta a' maga Tartománya Chirurgusának *Herbst* Úrnak *Carlsruheben*, hogy szerezzen seregélyeket, 's velek tegyen próbát, mellyet

vég-

véghez is vitt szerentséfen három vak személyeken. Ezen orvosság által egy férjfinak szeme, ki már 10. esztendőktől fogva semmit nem látott annyira megvilágosodott, hogy már a' háznak feje falát megkülömböztetheti. Az *Ejtingai* Predikátornak vagyon egy fija, a' kinek szemét himlős korában a' hájog megvakította. Magam küldöttem néki feregélyeket, 14. nap múlva mikor hozzá mentem, a' gyermek szeme látható - képpen kezdett világosodni, 's a' hájog vékonyodni. Ezek a' bizonyos példák, melyeket tudok. Minthogy a' Cúrara meg kívántatik, hogy a' feregély hím legyen, azt a' nőténytől arról lehet megkülömböztetni, hogy az ifjú hímnek nyelve hegye fekete; első esztendőben a' tolla a' húros madáréhoz hasonló, a' másodíkbán pedig fekete színű. A' nőtény is énekel, de nem olly ízépen mint a' hím. A' hímnek órra halavány-fárga, a' feje feketés; a' nőtény hamu-színű, a' begye fas színű, az órra feketés. Orvosi hasznára nézve az esztendő leg-jobb.

Mikor Croesus Lydiának Királya a' maga leg-pompásabb ruhájába öltözött-fel, azt kérdezte Sólontól, ki akkor éppen nála mulatott, ha látott é valaha annál ízebb
 ől-

öltözetet? Láttam már hármat azt feleli a' Böls. Kiké voltak azok, kérdi indúlatoosan a' Király? A' Kakasé, Fátzáné és Pávdjé mond Sólón, ezekénél izebbet nem láttam, nem is hiszem hogy valaha láthafsák. — Bolondfeg okos embernek abban keresni ditsőféget 's érdemet, a' miben öt' az oktalan állatok is fellyül haláchatják! —

Boldogság' Temploma.

A' Boldogságot mint Isten Afzszoyt imádták a' Görögök és Rómaiak. A' régi pénzeken lehet látni ennek képét, egyik kezében tartván a' bővfégnek szarvát, a' másikban pedig a' békefég' páltzáját. Tsudálkozásra méltó az, hogy ennek az Isten Afzszonynak fok Templomokat kezdtek a' régiek építeni, de keveset végezhettek - el. Nem azt mutatja é ez, hogy nints a' földön tökéletes 'boldogság'? Lucullus meggyözvén Mithridatest, hatvan ezer Sestertiumot ígért Archefilasnak hogy tsináljon egy ditsőféges ofzlopot a' boldogságnak. De elébb hogy sem el-készült volna, mind a' ketten meg hóltak — Caesar is ígérte, hogy mihelyt Rómán gyöződelmet veszen Templomot emel tiszteletére azon a' helyen, mellyet Curia Hofiliának neveztek. — De elébb meg-ölettetett, hogy sem mint foga-

dá-

dáfát meg-telleyefíthette volna. — Meg-jegyzésre méltó, hogy éppen a' Pompéjus Oizlopa előtt ment-ki belőle a' lélek. —

Duc de Montausier.

Ez olyan volt a' XIV-dlk Lajos' Udvarában, mint Pláto *Dionyszus*nál, vagy Solon *Cræsus*nál. Soha sem ment-ki az ő száján semmi tsapodárság vagy hízelkedés. Sok esztendőig ő volt a' *Dauphinnak*, vagy a' Korona örökösének - nevelője, és annak szívébe a' leg-tisztább Virtust igyekezte tsepegtetni. Mikor ezen tisztséget le-tette, így bútsúzott-el a' *Dauphinn*tól:

„ Uram! ha emberféges ember leszel, úgy szeretni fogsz engem; ha pedig a' nem leszel, úgy gyűlölni fogsz, én pedig magamat meg fogom vigasztalni. „ —

Mikor ez a' Fejedelem amaz erős Várat, *Philisbourgot* meg-vette, így írt néki *Montausier*: Uram! nem ditsérlek én téged azért, hogy *Philisbourgot* meg-vetted; mert ezt a' hadi sereg, az ágyúk 's *Vaubdn* tselekedte. Azért sem ditsérlek, hogy bátorfágnak 's hadi-vitézségednek nagy jeleit adtad; mert ezek a' te *Familiddban* örökség szerint való *Virtusok*; hanem azért ditsérlek, hogy emberféges és nemes szívu vagy, a' mások szolgálatját meg-

ju-

jutalmaztatod, 's a' magadéval nem kérkedel. — Ez nem hitte, hogy a' szerentse valakit nagy emberré tegyen.

Páris Városáról némelly észre-vételek.

Noha Páris Városához, nagy tér-mézőségén lévő fekvésére nézve, a' nap sugári szabadon járúlhatnak; mind-azon-által ama sűrű nedveségek, és ködök, mellyek a' Városnak fáros volta, és benn-lévő számtalan emberek, és állatok párázatja miatt onnan ki-gőzölögnek, úgy meg-akadályoztatják a' napnak fénylő világát, hogy 30 vagy 40 napokon Esztendő által alig látszatik tisztán ragyogni, többnyire örökké homályos idő vagon. A' leg-nagyobb hideg időben a' Reaumur mérője a' *nulla* alatt második 's harmadik gráditson szokott állani közönfégesen. Nyáron a' napnak különös hévsege soha sem tapasztaltatik, mert a' levegő meg vagon örökké terhelve a' Városból ki-gőzölgő nedveségekkel és párázatokkal. A' Barometrum közép állása 27' és 7—8"; a' leg-felleyebb való 28' és 6", a' leg-alsó állása 26' 6". Külömbbféle rendelések tétettek a' Város' tisztafága eránt, mindazon-által a' hozzá nem szokott vendég, ki-mondhatatlan bűdöséget szenved. — — Ebből kitetfik, a' párázat 's a' Városban, vagy a' Város körül lévő fár és motsár, mint meg-vésztegeti a' Levegőt. *Essais sur l'histoire medico topographique de Paris.* Pözs. Szemin.